

Максимова Л.П., Костіна Н.Н.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕЗ І ТПР В УКРАЇНІ: ФІСКАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Вступ. Економічно розвинуті країни, як правило, використовують спеціальні економічні зони (СЕЗ) та території пріоритетного розвитку (ТПР) в загальносуспільних інтересах в якості ефективного засобу накопичення і поширення зарубіжного досвіду господарювання і управління, підвищення конкурентоспроможності власного виробництва. Для України СЕЗ і ТПР виступають елементами політики відкритої економіки і створюються з метою залучення іноземних інвестицій, активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення та впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, покращання використання природних та трудових ресурсів і, як наслідок, прискорення соціально-економічного розвитку України.

Постановка проблеми. Однією з умов ефективного функціонування СЕЗ та ТПР є впровадження різноманітних видів пільг та стимулів для суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність у спеціальних зонах. На жаль, перелік встановлених в Україні пільг і практика їх застосування на територіях пріоритетного розвитку і у спеціальних економічних зонах засвідчують відсутність ефективної системи стимулювання діяльності суб'єктів СЕЗ і ТПР.

Аналіз функціонування підприємств СЕЗ і ТПР свідчить про слабку інноваційну інфраструктуру та відсутність мотивації у товаровиробників до реалізації нововведень як способу конкурентної боротьби. Сукупність таких негативних факторів не сприяє становленню ринкових відносин в Україні та суперечить інноваційній стратегії держави.

Стан вивчення проблеми. Дослідження у напрямках функціонування СЕЗ та ТПР є дуже актуальними не тільки серед вітчизняних науковців, але й серед зарубіжних економістів та політиків. Свідченням важливості зазначеної проблематики є постійне обговорення дискусійних питань у сферах діяльності СЕЗ та ТПР на саммітах Європейського Союзу.

Загальні рекомендації щодо сприяння діяльності СЕЗ та ТПР були розроблені у рамках програми ТРАНСФОРМ для України німецькими вченими А.Зіденбергом, Л.Хоффманом, Ф.Мьоллерсом, Ш.Крамонт-Таубаделем та ін. Серед вітчизняних дослідників можна відзначити публікації В.Ткаченко, Н.Хоцянівської, В.Кузьменко, Л.Кузнецової та ін.

Незважаючи на численні пропозиції та розробки, науковці так і не дійшли єдиного висновку щодо побудови універсальної моделі організації функціонування СЕЗ та ТПР, яка б сприяла якісному та кількісному підвищенню показників їх діяльності.

Завдання і методика досліджень. Виходячи з поставленої проблеми, мета даної статті - дослідити систему пільг та стимулів, що впроваджуються для суб'єктів СЕЗ та ТПР та за допомогою їх аналізу запропонувати шляхи вдосконалення пільгової системи як одного з визначальних чинників ефективності вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку.

Результати дослідження. Правове поле, в якому в Україні функціонують на сьогоднішній день 12 СЕЗ та 9 ТПР, являє собою значну кількість законодавчих і нормативних актів, прийнятих, починаючи з 1992 р. Зокрема, створення СЕЗ ініціюється прийняттям Верховною Радою України окремого закону для кожної спеціальної зони, при цьому закон про створення конкретної зони не може суперечити базовому закону - Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р. [1].

Як вже зазначалося, основою функціонування будь-якої СЕЗ чи ТПР є застосування різноманітних видів пільг та стимулів, в тому числі: зовнішньоторговельних, фіскальних, валютно-фінансових та адміністративних.

Світовою практикою доведено, що найбільш ефективним інструментом функціонування СЕЗ та ТПР є застосування фіскальних пільг пов'язаних з податковими стимулюванням конкретних видів діяльності. Пільги можуть охоплювати податкову базу (прибуток або дохід, вартість майна), окремі її компоненти (амортизаційні відрахування, витрати на зарплату, транспорт тощо), рівень податкових ставок, деякі питання постійного або тимчасового звільнення від оподаткування.

Проаналізувавши законодавство про створення відповідних спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку (згідно з редакцією законів до змін, внесених у 2005 р.) можна систематизувати пільги для СЕЗ і ТПР (табл.1).

З таблиці 1, бачимо, що податкові пільги для суб'єктів господарювання, які провадять свою діяльність в СЕЗ та на ТПР є суттєвими, проте, як показала практика, виявилися досить неефективними. Підприємницькі структури, що функціонують в СЕЗ і ТПР, навіть за пільговим режимом оподаткування своїх обов'язків перед бюджетом не виконували, а ступінь реалізації інноваційних проектів не перевищувала 10% [3] запланованого показника, крім того більшість суб'єктів спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку використовували надані їм преференції для тінювих схем одержання прибутків, спрямованих насамперед на незаконне відшкодування ПДВ з бюджету.

З таблиці 1, бачимо, що податкові пільги для суб'єктів господарювання, які провадять свою діяльність в СЕЗ та на ТПР є суттєвими, проте, як показала практика, виявилися досить неефективними. Підприємницькі структури, що функціонують в СЕЗ і ТПР, навіть за пільговим режимом оподаткування своїх обов'язків перед бюджетом не виконували, а ступінь реалізації інноваційних проектів не перевищувала 10% [3] запланованого показника, крім того більшість суб'єктів спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку використовували надані їм преференції для тінювих схем одержання прибутків, спрямованих насамперед на незаконне відшкодування ПДВ з бюджету.

Таблиця 1. Основні пільги, які надавалися в СЕЗ та на ТПР

Назва території	Режим спеціальної митної зони	Звільнення від оподаткування		Звільнення від сплати		Звільнення від обов'язкового продажу ін. валюти	Звільнення від плати за землю
		прибутку	інвестицій	ввізного мита та ПДВ	зборів до деяких бюджетних фондів		
ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ							
“Сиваш”	-	Реінвестиція	-	+	-	+	-
“Славутич”	-	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	+	+	+ (3 роки), з 4 по 6 – 50% діючої
«Донецьк»	+	Ставка – 20%	+	-	+	+	+ (період освоєння ділянки)
“Азов”	+	Ставка – 20%	+	-	+	+	+ (період освоєння ділянки)
“Закарпаття”	+	Ставка – 20%	-	-	+	+	-
“Яворів”	-	+ (5 років), наступні – 50%	-	+ (5 років)	+	-	+ (3 роки), наступні – 50% діючої
“Інтерпорт Ковель”	+	Ставка – 20%	-	-	+	+	+ (5 років)
“Миколаїв”	+	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої, з 4 по 10 - реінвестиція	+	+ (5 років)	-	+	+ (5 років)
“Порто-франко”	+	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	-	-	+	-
“Рені”	+	Ставка – 20%	+	-	+	+	-
“Порт Крим”	+	Ставка – 20%	+	-	+	+	+ (5 років)
“Курорт-поліс Трускавець”	-	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+	-	+	+ (період освоєння), наступні 10 років – 50% діючої
ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ							
Донецька обл.	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+	+	-	-	
Луганська обл.	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	+	-	+ (5 років)	
Закарпатська обл.	+ (2 роки), з 3 по 5 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	+	-	-	
АР Крим	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	+	+	+ (5 років)	
м. Шостка (Сумська обл.)	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	-	-	+ (5 років)	
Житомирська обл.	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	-	-	+ (5 років)	
м. Харків	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	-	-	+ (5 років)	
Чернігівська обл.	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	-	-	+ (5 років)	
Волинська обл.	+ (3 роки), з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	+	-	-	

З погляду потенційних інвесторів, нестабільна політична та економічна ситуація і заплутаність вітчизняного законодавства вимагають додаткових коштів для визначення, які саме пільги діють у різних зонах і на окремих територіях, адже суперечливість норм законів щодо діяльності СЕЗ і ТПР ставить в нерівні умови господарювання суб'єктів спеціальних територій. Так, наприклад, відповідно до законів України «Про оподаткування прибутку підприємств» і «Про податок на додану вартість», ставки податків, пільги по податках, строк та порядок їх сплати можуть встановлюватися і змінюватися лише шляхом внесення змін до цих

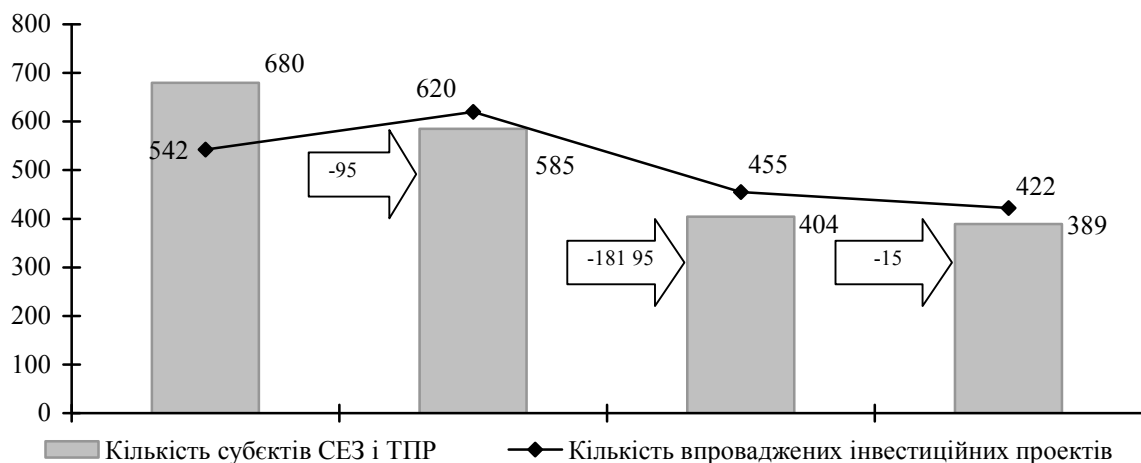
законів. Проте в Україні досить часто спостерігалася ситуація, коли при створенні СЕЗ та ТПР не були внесені зміни до вище зазначених законів. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» були скасовані всі податкові пільги для СЕЗ і ТПР і запроваджена загальна система оподаткування для всіх господарюючих суб'єктів, що начебто усунуло основні недоліки вітчизняного податкового законодавства. Однак після цих змін ціла низка підприємств звернулася до господарських судів щодо визнання їх права на використання податкових преференцій. На підставі винесених судовими органами рішень для окремих суб'єктів було відновлено право на застосування спеціальних режимів оподаткування. На даний момент таких суб'єктів господарювання вісім, з них шість працюють в СЕЗ і ТПР Донецької області, а два - на території спеціальної економічної зони «Яворів» Львівської області. Фактично пільгами користуються п'ять підприємств (табл. 2). За даними ДПА України в результаті використання цими підприємствами пільг з податку на прибуток та ПДВ у 2006 р. державний бюджет недоотримав 199,9 млн. грн., а в першому кварталі 2007 р. - 103,3 млн. грн. [4].

Таблиця 2. Підприємства, що користуються скасованими пільгами для СЕЗ і ТПР, і втрати бюджету за 2006 р. - перше півріччя 2007 р.

Підприємство	Втрати бюджету (від податку на прибуток на ПДВ), млн. грн.
ТОВ СП з іноземними інвестиціями «Відродження» (СЕЗ «Донецьк»)	283,8
ЗАТ «Продовольча компанія «Юнкерс» (ТПР в Донецькій обл.)	1,9
ТОВ «Кнауф Гіпс Донбас» (ТПР в Донецькій обл.)	14,1
ТОВ «Видавнича група «Експрес» (СЕЗ «Яворів», Львівська обл.)	2,4
ТОВ «Бейкер Україна» (СЕЗ «Яворів», Львівська обл.)	0,4

З таблиці 2 бачимо, що найбільшим обсягом пільг користується ТОВ СП з П «Відродження». Це пояснюється тим, що підприємству ще в вересні 2005 р. були повернені всі податкові преференції до того ж даний суб'єкт господарювання є найбільшим постачальником курятини на внутрішньому ринку України, що звільняє його від сплати «внутрішнього» ПДВ.

Взагалі за перше півріччя 2007 р. суб'єкти СЕЗ і ТПР перерахували до бюджету 1275,5 млн. грн., з яких 1032,7 млн. грн. було повернено у вигляді бюджетного відшкодування ПДВ. Таким чином, можна зробити висновок, що відміна податкових пільг для СЕЗ і ТПР не призвела до позитивних зрушень, адже втрати бюджету лишаються високими, а кількість інвестиційних проєктів і суб'єктів СЕЗ і ТПР значно зменшилася (рис. 1).

З рис. 1 видно, що кількість суб'єктів СЕЗ і ТПР та кількість інвестиційних проєктів, які ними впроваджуються мають сталу тенденцію до зменшення, при цьому, якщо на протязі 2005 р. кількість таких суб'єктів господарювання зменшилась на 95, то в 2006 р. - вже вдвічі більше, а кількість інвестиційних проєктів в 2006 р., у порівнянні з 2005 р., зменшилася на 165.

Отже, можна зробити висновок, що Україні сьогодні потрібна нова політика, відносно СЕЗ і ТПР, яка б поєднувала інтереси держави та інвесторів, одночасно сприяючи лібералізації соціально-економічних відносин і впровадженню ринкових принципів господарювання.

Новий підхід до оподаткування суб'єктів СЕЗ і ТПР, передбачений в проєкті Податкового кодексу України. Так, суб'єктам господарювання, що впроваджують інноваційні проєкти у СЕЗ буде надаватися державна підтримка шляхом надання інвестиційно-інноваційного податкового кредиту з податку на прибуток підприємств строком на три роки, за користування яким суб'єкт господарювання сплачуватиме відсотки у сумі 50% облікової ставки НБУ нарахованих на непогашену суму податкового зобов'язання з податку на прибуток, розрахованих за кожен день користування таким кредитом, причому слід зазначити, що ці відсо-

тки сплачуватимуться щомісяця.

З метою стимулювання розвитку депресивних територій для суб'єктів господарювання, що впроваджують інвестиційні проекти на територіях пріоритетного розвитку пропонується запровадити спеціальний режим оподаткування прибутку підприємств, шляхом надання податкової пільги у розмірі 50% суми нарахованого податку на прибуток протягом п'яти років з моменту отримання першого прибутку. Передбачене також запровадження вексельної форми сплати ПДВ при імпорті устаткування, обладнання та комплектуючих.

На думку авторів, до проекту Кодексу слід внести зміни, які б передбачали наступне: проценти за користування податковим кредитом підприємство має сплачувати при погашенні податкового зобов'язання, при цьому проценти повинні нараховуватися на загальну суму податкового зобов'язання, а їх розмір залежатиме від строку користування податковим кредитом та від ефективності реалізованого інвестиційного (інноваційного) проекту. Крім того підприємствам, що реалізують інноваційні програми і наймають робітників для подальших науково-дослідницьких розробок можна було б знизити рівень оподаткування фонду оплати праці. Запропоновані зміни обумовлюються тим, що підприємство, реалізуючи інвестиційний (інноваційний) проект у перші місяці діяльності може не отримувати прибутку, а проценти, згідно з діючою редакцією Кодексу, сплатити зобов'язане, це може призвести до отримання збитків і зриву плану реалізації проекту.

Україні доцільно було б також скористатися досвідом зарубіжних країн. Так, наприклад Казахстан, який після розпаду СРСР опинився в такому ж кризовому економічному становищі як і Україна, сьогодні вже має досить розвинену інноваційну інфраструктуру, що насамперед зумовлено трьома головними факторами, які приваблюють інвесторів: політична стабільність, стабільний економічний розвиток, розвинена фінансова система.

У 2003 р. в Казахстані створена спеціальна економічна зона «Парк інформаційних технологій» (СЕЗ ППТ) [2] з пільговим податковим та митним режимами для всіх інформаційних та телекомунікаційних компаній, діяльність якої базується на: відсутності корпоративного прибуткового податку; можливості 100% іноземної участі; відсутності обмежень і квот на капіталовкладення; відсутності експортного та імпортного мита; звільнення від ПДВ на всі товари та послуги на території СЕЗ; відсутності податків на землю та майно.

Використання досвіду Казахстану було б корисним для України, але тільки за умови зміни підходу щодо визначення сутності та значення СЕЗ і ТПР в економіці.

Висновки та пропозиції. Отже, в Україні поки що не розроблена ефективна система стимулювання діяльності СЕЗ та ТПР. На нашу думку, причиною такого становища можна вважати поширення переконання серед більшості чиновників, що СЕЗ – це прогалина, крізь яку невпинно спливають державні кошти. Більшість владних структур розглядає СЕЗ та ТПР тільки з точки зору фіскальної ефективності, забуваючи про основне значення таких зон – стабілізація соціально-економічних процесів окремого регіону і, як наслідок, економічне зростання країни.

В умовах нинішньої невизначеності тривають дискусії щодо недоцільності функціонування СЕЗ в Україні. Зважаючи на існування певної інфраструктури діяльності спеціальних економічних зон, автори не вважають за доцільне припиняти діяльність СЕЗ та ТПР, оскільки світова практика доводить, що створення таких спеціальних зон діяльності є визначальним фактором економічного зростання.

Щодо удосконалення режиму пільгового режиму діяльності СЕЗ та ТПР слід врахувати наступні пропозиції:

- податкові пільги у СЕЗ не повинні розповсюджуватися на ті компанії, які експортують до країн ЄС до 80% виробленої продукції. Згідно з директивами ЄС пільги таким компаніям з боку держави вважаються незаконними субсидіями;
- податкові пільги повинні надаватися тільки тим суб'єктам СЕЗ та ТПР, які реалізують інноваційні проекти, в іншому випадку підприємства будуть використовувати пільги для отримання незаконних прибутків не здійснивши при цьому будь-яких витрат;
- встановити граничний термін реалізації інноваційного проекту, але зазначений термін не повинен перевищувати п'ять років незалежно від складності проекту;
- скасувати нарахування податку на прибуток до отримання перших результатів від реалізації проекту, при цьому слід встановити диференційовану шкалу оподаткування, найвища ставка податку має бути встановлена на прибуток, що перевищує окупність інвестицій;
- з метою запобігання тінювих схем щодо незаконного відшкодування ПДВ слід використовувати так званий стільниковий метод – з використанням митних експедиторів на відокремлених підприємствах або складах і терміналах. Звісно, таке супроводження потребує додаткових коштів та для бюджету такі втрати будуть значно меншими ніж недоїмки з ПДВ;
- розглянути можливість надання додаткових пільг інвесторам у вигляді запровадження пільгових умов здавання в оренду землі і виробничих приміщень підприємств, що закриваються.

Звісно, що вказані пропозиції потребують доопрацювання, та їх розгляд при розробці нового пільгового режиму оподаткування в СЕЗ і на ТПР матиме свої позитивні наслідки поряд з удосконаленням нормативної бази та комплексним вирішенням юридичних, валютно-фінансових, економічних, організаційно-технічних та кадрових проблем.

Перспективи подальших досліджень. Не можна не погодитися з тією думкою, що ВЕЗ працюють тільки в загальному контексті перетворень, тож подальших вдосконалень потребує система управління СЕЗ та ТПР, організація їх маркетингу та створення іміджу у міжнародних партнерів. Нового підходу потребує

організація дійового державного контролю за діяльністю СЕЗ та ТПР та можливість створення програми державної фінансової підтримки. Особливу увагу слід приділити дослідженням щодо оптимізації кількості діючих в Україні спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку.

Джерела та література

1. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р. – №2673-ХІІ.
2. Національна інноваційна система: зарубіжний досвід, стан в Україні // За ред. академіка НАНУ В.М. Геєця, д.е.н. Л.І. Федулової. – Київ, 2007. – 184 с.
3. Недоходюк Г. Украина переходит на инновационный путь развития // Обзор украинского рынка. – №1. – 2007. – С. 8–12.
4. www.sfa.gov.ua

Матрос О.М.

ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Успішне проведення економічних реформ та утвердження України як держави з ринковою економікою безпосередньо пов'язане з оновленням виробничого потенціалу суб'єктів господарської діяльності. Головним джерелом такого оновлення є залучення в галузі економіки інвестиційних ресурсів. Заохочення інвестування та спрямування інвестицій в пріоритетні галузі народного господарства, серед яких важливе місце посідає харчова промисловість, є стратегічним завданням нашої країни.

Економічна природа фінансових інвестицій у розрізі методичних та прикладних засад інвестиційного аналізу та менеджменту висвітлена у працях як вітчизняних авторів – І.О. Бланка, С.І. Вакаріна, М.І. Кісіля, О.В. Мертенса, А.А. Пересади, Савчука, П.А. Стецюка, І.В. Якиміва, так і зарубіжних вчених – В. Беренса, Г. Бірмана, І.М. Волкова, Л.Гітмана та багатьох інших. Розвитку теорії та практики аналізу та бухгалтерського обліку фінансових інвестицій присвячено роботи відомих науковців – М.І. Бондаря, Ф.Ф. Бутинця, М.Я. Дем'яненка, Я.Д. Крупки, В.Б. Моссаковського.

Основною умовою організації аналізу фінансових інвестицій є визначення відповідності інвестиційної політики стратегічним цілям підприємства, що знаходить вираження у підвищенні ефективності господарської діяльності кожного підприємства. Оцінка ефективності фінансових інвестицій – основний елемент інвестиційного аналізу.

Методи аналізу фінансових інвестицій розрізняються за масштабами витрат, термінами використання та результатами.

Аналіз фінансових інвестицій показує, що зростання змін, які виникають за результатами господарської діяльності підприємства, вимагає точніших розрахунків грошових потоків і методів оцінки ефективності фінансових інвестицій.

Метою роботи є проведення аналізу фінансових інвестицій з перспективною оцінкою їхньої ефективності. При цьому виникає безліч проблем, уникнути яких або звести їх до мінімуму значною мірою допоможе вибір найбільш об'єктивних методів оцінки ефективності інвестицій.

Усю сукупність методів оцінки ефективності інвестицій, описаних в економічній літературі і широко застосовуваних у європейських країнах і США, можна розділити на дві групи:

- методи оцінки ефективності фінансових інвестицій, що не включають дисконтування;
- методи оцінки ефективності фінансових інвестицій, що включають дисконтування.

Дисконтування - метод оцінки фінансових інвестицій шляхом вираження майбутніх грошових потоків, пов'язаних з реалізацією інвестицій, через їхню вартість у сучасний момент часу. Аналізуючи застосування методів оцінки ефективності інвестицій, заснованих на дисконтуванні, можна відзначити, що найбільш поширеними в західноєвропейських країнах і США стали такі методи оцінки ефективності інвестицій, засновані на дисконтуванні:

- метод чистої наведеної вартості;
- метод внутрішньої норми прибутку;
- дисконтований строк окупності інвестицій;
- індекс прибутковості;
- метод ануйтету.

Чиста наведена (дисконтована) вартість – це різниця між наведеним (дисконтованим) грошовим доходом від фінансових інвестицій та одноразовими витратами на інвестиції.

Для вираховування чистої наведеної вартості необхідно врахувати інформацію не тільки про рух грошових коштів, обумовлений формуванням грошових доходів, але також і про рух грошових коштів, пов'язаних з інвестиційними витратами, необхідними для впровадження фінансових інвестицій. Вищезгаданий рух грошових коштів називається грошовими потоками.

Таким чином, грошові потоки – це рух коштів (доходів, витрат, інвестиційних витрат) за весь період реалізації фінансових інвестицій.

Обґрунтування норми прибутку (дисконтної ставки) стає найбільш важливим моментом під час розрахунку показника чистої наведеної вартості. За ставку дисконтування (норма прибутку), як правило, приймається мінімальна норма прибутку, що нерідко прирівнюється до відсотка на довгострокові вклади на депози-